

prema današnjem standardu koristila prilično velika količina začina, a posebnu pozornost je pridao utjecaju uvozne hrane, odnosno začina na razvoj njemačke kuhinje.

U radu pod naslovom *Raum für Heilige und Heilsgeschehen. Fragen zu Bild-Settings des Pasionaltars der heutigen Pfarrkirche in Pöggstall (Niederösterreich)* [Prostor za svete i spasenje. Problematika likovnog smještaju pasijskih oltara u današnjoj župnoj crkvi u Pöggstallu (Donja Austrija)] (84-100), autorica Isabella Nicka razmatra šest kasnogotičkih oltarnih i krilnih oltarnih slika, njihove ikonografske programe, razdoblja i načine njihove restauracije te dosadašnje znanstvene analize ovih umjetničkih djela. Autorica osobitu pozornost posvećuje njihovu smještaju u prostoru župne crkve u Pöggstallu, izgrađene krajem 15. st., a posvećene sv. Egidiju koji je bio i svetac zaštitnik plemićke obitelji von Roggendorf, koja je imala patronat nad spomenutom crkvom. Nakon analize ikonografskog programa, restauracijskih zahvata i znanstvenih razmatranja kasnogotičke oltarne slike s prikazom Kristove muke (1490./1500.), autorica se osvrće na svetačke likove predstavljene na centralnim i krilnim oltarnim slikama te pokušava ukazati na povijesne razloge koji su potaknuli patrone iz spomenute plemićke obitelji na izbor pojedinih ženskih i muških svetačkih likova (npr. sv. Juraj, sv. Florijan, sv. Leonard, sv. Vid, sv. Sebastijan, sv. Marija, sv. Marija Magdalena). Autorica, nadalje, ukazuje na činjenicu da se takvim prikazima svece nastojalo prikazati kao posrednike između zemaljskog odnosno materijalnog (mjesta na kojem žive vjernici) i nebeskog odnosno Božjeg prostora, a čime se vjernicima omogućavao ulazak u transcendentalni svijet. U tom se smislu sveci prikazani na ovim slikama trebaju promatrati kao posrednici (*intercessores*) koji vjernike vode prema Kristu i Raju, a do čega se ne bi moglo stići bez "otvaranja vrata nebesa" od strane svetaca. U posljednjem dijelu rada Isabella Nicka razmatra oltarni ikonografski prikaz teme *Ecce homo* u crkvi u Pöggstallu, te ga uspoređuje sa istim ikonografskim prikazom iz zbirke vojvoda Waldburg-Wolfegg-Waldsee nastalim oko 1500. godine.

Medium Aevum Quotidianum u svom 61. broju donosi nekoliko izrazito zanimljivih znanstvenih radova koji zbog svog interdisciplinarnog pristupa znanstvenicima pružaju izvrstan model za proučavanje problematike svakodnevnog života i materijalne kulture. Također je potrebno istaknuti kako već poslovično specifičan izbor tema i ovaj broj čini izrazito korisnim i prilagođenim i široj čitalačkoj publici.

Goran Budeč

Cahiers de civilisation médiévale, X^e-XIIe siècles, god. 53, br. 209-212, Poitiers 2010., 435 str.

Pedeset i treće godišće serijske publikacije *Cahiers de civilisation médiévale, X^e-XIIe siècles* objavio je Centar za srednjovjekovne studije 2010. g. u Poitiersu. U ovom godištu *Zbornika* objavljeno je 11 članaka, jedan rad u rubrici *Mélange*, 82 prikaza te pet kratkih crtica u rubrici *Notes brèves* iz područja kulturne povijesti.

L'humanisme à la cour d'Henri le Libéral: Jean de Salisbury et Horace [Humanizam na dvoru Henrika I.: Ivan iz Salisburyja i Horacije] (3-22) rad je Charlesa Bruckera koji daje novi pogled na djela Ivana iz Salisburyja, za koja se smatralo da izražavaju mišljenje crkvenih krugova, a autor smatra da je to podjednako bilo povezano i s dvorskim, svjetovnim, mišljenjem. Tako autor sam napominje da ga je prvotno povezivao s dvorom nadbiskupa Thibauda i njegove kurije. Radi se o osobi koja je učila u Parizu pod velikim autoritetima (Petrom Abelardom i

Gilbertom od Poitiersa), čije je najpoznatije djelo o političkoj filozofiji *Policraticus*. Budući da je djelo prepuno različitih *exempla*, autor se ograničava na elemente koje je Ivan iz Salisburiya preuzeo iz Horacijevih *Epistola*. U djelu Ivan iz Salisburiya, kako autor naglašava, suprotstavlja motiv laskavca s onim pravog prijatelja te ističe semantičku i stilističku orijentaciju, kao i figure, u Horacijevom stilu. Prema Henriku I. ima podvojeni stav, jer se s jedne strane nije dovoljno trudio oko svojih administrativnih aktivnosti, ali s druge strane priznaje njegovu velikodušnost (posebice kada je Ivan iz Salisburiya bio u egzilu) i odaje počast uspomeni Henrikova oca za čije je vladavine studirao u Parizu. Smatra da je on vladar koji zaštićuje pisanje i umjetnost.

Didier Méhu autor je rada pod naslovom *Au-delà de l'archéologie, de l'histoire des texts et de l'histoire de l'art. Les discours des "monuments" de la cathédrale de Maguelone du XIIe au XIVe siècle* [Preko arheologije, povijesti teksta i povijesti umjetnosti. Rasprava o "spomenicima" katedrale u Magueloneu od 12. do 14. stoljeća] (23-52), u kojem interdisciplinarnim pristupom raščlanjuje podizanje katedrale u Magueloneu. Potrebno je naglasiti da se radi o građevini koja se nalazi u južnoj Francuskoj, na području Languedoca. Nakon pregleda istraživanja autor kreće od kronike pod nazivom *Vielle cronique de Mageulone* Jeana de Montlaura, koja se čuva u katedralnoj crkvi te se bavi razdobljem trojice biskupa. Kreće od biskupa Arnauda I., za kojeg se i smatra da je počeo gradnju katedrale te potom biskupa Gautiera i Raymonda koji su od papa i careva stekli crkvi razne posjede. O posvećenju katedrale saznaje se samo preko jednog upisa iz 14. st. u djelu pod naslovom *Catalogue des évêques*, kojem je autor Arnauud de Verdale. Potom stilistički i ikonografski analizira pojedine elemente plastike zapadne fasade katedrale (npr. timpana) kako bi te podatke suprotstavio već poznatim spoznajama iz arheoloških istraživanja. Naime, iako se u tekstovima opisuje postupna izgradnja katedrale, arheološka istraživanja pokazuju da je riječ o homogenom obliku autor smatra da se radi o ideološkoj instrumentalizaciji teksta zbog izgradnje "Crkve".

Exemples mythologiques de courtoisie dans la lyrique des troubadours [Primjeri mitološke kurtoazije u lirici trubadura] (107-127) rad je Luce Barbierija u kojem autor daje prilog istraživanju okcitanske poezije. Autor u djelima raznih trubadura pronalazi elemente iz antičke mitologije. Tako prvo počinje od odnosa Parisa i Helene. Analizirajući prvo simboliku lika Helene, autor dolazi do zanimljiva zaključka. Za Arnauta Daniela i Cerverija iz Girona Helena je izvor "radosti", za Girauta iz Bornelha i Raimona Jordana paradigma vjernosti, za Arnauta iz Maruelha kanon ljepote, a Rambertina Buvallellija primjer ljubavi bez mjere. Iz njezina pojavljivanja izvlači ideju da se antički likovi uvode u tekst kada služe kao sredstvo komparacije. Uspoređuje taj antički par s ljubavlju trubadura i njegove dame. Paris je simbol darežljivosti, istinske kurotazije koja ocrtava sve mogućnosti u umjetnosti zavodačenja. Ujedno, to je i model koji se najučestalije pojavljuje. U okcitanskoj lirici trojice trubadura autor pronalazi i model Pirama i Tizbe, koji simbolizira intenzivne ljubavnike te umiranja od ljubavi. Pojavljivanje tog elementa može se povezati s razinom učenosti trubadura. Time prelazi na utjecaj Ovidija i njegovih djela na liriku trubadura. Smatra da ti elementi ipak nisu bili dovoljno korišteni u lirici, za razliku od tekstova drugačije prirode.

Geneviève Mariéthoz autorica je rada *Une initiation à la sagesse. Le "I" introduisant les homélies d'Origène sur la Genèse (ms. Saint-Omer, bibl. mun., 34, f. 1v)* [Inicijacija u mudrost. Slovo "I" koje uvodi u Origenove propovijedi o *Knjizi Postanka* (ms. Saint-Omer, bibl. mun., 34, f. 1v)] (129-152) u kojem razmatra upotrebu inicijala u latinskom prijevodu Origenova djela pod naslovom *Pro-*

povijedi o Starom Zavjetu, koji je preveo Rufin iz Akvileje, a prepisan je u skriptoriju samostana Saint-Bertin u 12. stoljeću. Inicijal koji uvodi u propovijed o nastanku svijeta je lijepo nacrtano slovo "I", unutar kojeg se nalazi pet većih krugova i nekoliko manjih u kojima su naslikani prizori iz Starog testameta (od motiva Kaina i Abela do dvije epizode važne za pripovijest o Abrahamu). Detaljno raščlanjuje prikaze, a potom objašnjava važnost verbalnog i vizualnog u srednjem vijeku. O povezanosti mudrosti i tog inicijala donosi latinski citat (*Dominus possedit me initium viarum suarum antequam quicquam faceret a principio*), objašnjavajući da počivaju na istoj općenitoj ideji da se kršćanska tradicija posljedično asocira s mudrošću. Na sličan način pristupa i minijaturi koja prikazuje smrt Lamberta, opata Saint-Bertina budući da je nastala netom poslije 1125. te smatra da je njegovo prikazivanje zajedno s likovima *Patientia* i *Elemosina* imalo važan utjecaj na korištenje inicijala u knjigama nastalima u skriptoriju te opatije.

Opus litterarum. L' inscription alphabétique et le rite de consécration de l' église (IXe-XIIe siècle) [*Opus litterarum. Abecedni natpisi i proces posvećivanja crkve (9.-12. st.)*] (153-180) rad je Cécile Treffort koja raspravlja o ritualu i recepciji dvostrukog natpisa prilikom posvećenja crkve. Navodi prvo primjere iz *Vita*, gdje je ti abecedni natpisi na grčkom i latinskom jeziku imali funkciju nagoviještanja čuda. Potom analizira dvostruke natpise u raznim srednjovjekovnim kodeksima, kao i natpisima u kamenu pronađenim na raznim dijelovima vanjskog dijela crkava. Razmatrajući moguća rješenja njihovog nastanka i funkcije, autorica navodi da nije riječ o običaju preuzetom iz antike, nego povezanom s tradicijom iz Galije, s područja Irske, ali i s mozarabskom tradicijom. Razni su elementi fiksirani u otoskom i karolinškom razdoblju po pitanju liturgijske tradicije. Autorica naposljetku zaključuje da je pitanje još uvijek otvoreno, ali da se treba povezivati s performativnom vrijednošću pisane riječi u liturgijskom ritualu.

Matilda Tomaryn Bruckner autorica je rada pod naslovom *Marcabru et la chanson de croisade: d' un centre à l' autre* [Trubadur Marcabru i pjesan o križarskoj vojni: od jednog centra prema drugom] (219-235) daje svoje razmatranje odnosa centra i periferije u okcitanskoj lirici. Izabrala je osobu trubadura Marcabrua i tri njegove pjesni – *Pax in nomine*, *A la fontana* i *Chanterai por mon corage de croisade* (koja se prije pripisivala trubaduru Guiotu iz Dijona). Govori o dva zanimljiva fenomena povezana uz trubadure – križarskim pohodima i Okcitaniji kao području "stanovite dijaspore". U djelima nalazi igru između *sai* i *lai*, u čijem kontekstu dijaspora može biti duhovni koncept koji funkcionira jednako u odnosu na vječnost vremena, a ne samo svjetovnog vremena (prošlosti, sadašnjosti i budućnosti). Kršćanske vrijednosti koje motiviraju disperziju između centra i dijaspore pronalaze se jednako u zapisima o životu i smrti, ali i opasnosti da je smrt blizu. Osobe (muškog i ženskog spola) tipične za pjesan o križarskom pohodu Marcabru smješta u centar. Autorica objašnjava i da dolazi do prijelaza ideje centra i dijaspore u liku djeve koja je razdvojena od svog ljubavnika, ali ne i odvojena, čime dovodi njegovo daleko sebi blizu, povezujući to s prijelazom od duhovnog do zemaljskog. U dodatku je autorica donijela originalan tekst dijelova važnih za razumijevanje koncepta iz sve tri pjesni trubadura pod imenom Marcabru.

La religion comme technique de gouvernement chez Jean de Salisbury [Religija kao sredstvo upravljanja kod Ivana iz Salisburyja] (237-253), u kojem se daje doprinos istraživanju političke misli Ivana iz Salisburyja, koji se većinom temelji na njegovim djelima *Policraticus* i *Metalogicon*, napisao je Christophe Grellard. Autor preispituje koncept vjere u tim djelima Ivana iz Salisburyja i povezuje ga s institucijama i crkvenom hijerarhijom. Religija je bila temeljna za izgradnju ljudskog društva. U ritualizaciji vjere Ivan iz Salisburyja pronalazi zajedničko tjelesnom

i duhovnom. Osim toga, vjera potiče jedinstvo zajednice i poveznica je unutar društva. Tako je i u slučaju političkog tijela koje zahvaljujući kontroli vjere, koju pak dopušta štovanje i sakramente, jer osiguravaju zdravlje tog političkog tijela. Posljedično, kako autor naglašava, zbog tih ideja, svećenici su imali središnju ulogu u održavanju političke moći u ideji Ivana iz Salisburyja.

Steven Vanderputten autor je rada *Oboedientia. Réformes et discipline monastique au début du XIe siècle* [*Poslušnost. Reforme i monaška disciplina na početku 11. stoljeća*] (255-266) u kojem daje svoj doprinos proučavanju reformskih ideja Richarda iz Saint-Vannea i njegovog utjecaja na monastičke redove u pokrajini Lorraine (Lotaringiji) i sjeveroistočnoj Francuskoj na početku 11. stoljeća. Dosad je historiografija posvetila punu pozornost reformskim idejama po pitanju ekonomskog i institucionalnog razvoja benediktinskih samostana na tom području, ali nije ništa rečeno o duhovnim i disciplinskim pitanjima, upravo zbog prirode sačuvanih izvora. Autor tvrdi da se njihovim ponovnim analiziranjem može dobiti cjelovitija slika tog problema te stoga navodi da je glavnu ulogu imalo koncept poslušnosti, koji je potom odjeknuo u svakodnevnom životom reda, kao i zapisima o kasnijem životu u reformiranim samostanima. Svoje je navode potvrdio izvodima iz pisama brata Richarda i njegovih učenika, kao i kasnijih propovijedi, čak do mjere da uvodi termin "richardovske poslušnosti" izvodeći je iz Regula sv. Benedikta.

Entre le chair et l' esprit. L' usage des images sacramentelles dans le droit canonique du mariage au XIIe siècle [Između tijela i duha. Upotreba sakramentalnih slika u kanonskom pravu o braku u 12. stoljeću] (331-354) rad je Arnoulda Betheryja de la Brosse. U njemu autor istražuje podvojenost između tjelesnih i duhovnih, kao i osjetnih i mističnih sfera. Razdoblje 12. st. najbolje je za istraživanje pravnog formiranja braka jer se u njemu kombinira suvremeno kanonsko pravo i klasična doktrina kojom se afirmira konsenzualizam braka. Neoplatonska filozofska misao je utjecala čak i na doktrinsko elaboriranje pravnog razvoja institucije braka. Autor tumačenja izvlači iz Gracijanovih Dekreta koji zastupaju ideju tjelesnosti braka (*ratum et consumatum*) i stavova Petra Lombarda, koji zastupaju ideju konsenzualnog braka (koji ne treba biti konzumiran da bi bio savršen).

Rad *Nouvelles perspectives sur l' alba* [Nove perspektive o *albi*] (355-378) Dominique Billy daje doprinos istraživanju podžanra okcitanke lirske poezije poznatog pod jednostavnim imenom *alba*. Radi se o pjesmama sa zapletom u kojem se dolaskom zore ljubavnici moraju rastaviti zbog bojazni da ih supružnici ne bi uhvatili u preljubu. Upravo zbog prirode događaja, ključnu ulogu igra osoba čuvara – obično ženskog lika koji upozorava ljubavnike da se zora približava. Prvo se navode specifičnosti okcitanskih *albi*, s velikim naglaskom na pitanje preljuba. Kada izrađuje tipologiju, autor stavlja naglasak i na liriku koja nije potekla iz krugova trubadura. Potom uspoređuje *albe* potekle s raznih područja, od onih bilingualnih s područja Fleury-sur-Loire, galicijsko-portugalskog područja i francuskog lirskog opusa. Inkvizicija nije bila oduševljena tim žanrom pa su izdvojeni neprimjereni elementi, a naglasila se dramska situacija u zoru koja je usklađena s tada prihvatljivom ideologijom koja je zaokupljena moralnom prirodom. Time *alba* postaje pjesan zore.

Bertrand Pilot napisao je posljednji rad ovog godišta Zbornika pod naslovom *Les effigies de dignitaires ecclésiastiques et royaux dans le décor intérieur de la cathédrale Saint-Pierre de Poitiers* [Efigije crkvenih dostojanstvenika i kraljeva u unutrašnjem uređenju katedrale sv. Petra u Poitiersu] (379-406), u kojem istražuje ikonografski kontekst efigija koje se nalaze unutar katedrale u Poitiersu. Kako sam autor naglašava, radi se o desetorici kraljeva i

petorici biskupa, koje okružuju drugi likovi te zajedno čine ikonografski scenarij unutar te katedrale, što je karakteristično za gotičke crkve srednjovjekovnog Zapada. Likovi su raspršeni unutar crkve te se razlikuju u odnosu na njezine pojedine dijelove (npr. dva kralja na transeptu, biskup na sjevernom zidu) i položaj prema drugim ukrasnim elementima (npr. odnos prema vitrajima i skulpturama). Autor uspijeva odgonetnuti ikonografski program koji se odvija unutar dvaju glavnih točaka, aksijalnog vitraja i transepta na kojem se prikazuje razdoblje od Uzašašća do trijumfnog povratka Krista. Osoba koja povezuje program je sv. Petar koji u svojoj ruci drži ključeve i time sadržaju daje jake ideološke postavke. Pretpostavlja da je tih deset kraljeva i pet biskupa iz razdoblja konstrukcije katedrale. Navodi i brojne primjere u kojima se kraljevi nalaze u ikonografiji, pogotovo tijekom razdoblja kada je potrebna neka vrsta afirmacije (pogotovo u karolinškom i razdoblju ranih Kapetovića), a razlikuje se od onih sa sjevera Francuske i Britanije koji nisu toliko grandiozni. Što se prikazanih biskupa tiče, njih autor vrlo jednostavno identificira kao sukcesivne biskupe (Laurent, Jean Belllesmains, Guillaume Tempier, Adémar iz Peyrata i konačno Maurice de Blason) iz razdoblja 12. stoljeća.

Jedini rad u ovom godištu koji spada u rubriku *Mélange* nosi naslovom *Les stylisations graphiques des notaires arétins au XIe siècle* [Grafička stilistika aretinskih notara u 11. stoljeću] (53-59 + 7 priloženih tabli), a potpisuje ga Simone Allegria. Autorica daje paleografsku i diplomatsku analizu dokumenata iz Arezza nastalih u 11. stoljeću (od biskupa Elemperta do Constantina) kada se počinje javljati društveno prepoznavanje važnosti pisane riječi i lokalnog notarijata. Tadašnje generacije notara osciliraju između svoje uloge episkopalnih službenika i veće profesionalne autonomije. Koncentrira se na rad notara Huga, Rajnerija, Lamberta, Martina i Ivana. U dodatku je priložila fotografije detalja iz isprava navedenih notara.

Kao i u svakom godištu, tako i u ovom, rubrika *Comptes rendus* [Prikazi] sadrži čak osamdeset i dva prikaza djela iz frankofone i anglofone kulturne povijesti – teme su dakle većinom vezane uz povijest književnosti i umjetnosti, ali i objavljivanje izvora. Pet kraćih izvještaja o objavljenim djelima objelodanjeno je u rubrici *Notes brèves*. Ovdje je potrebno istaknuti da je objavljen i prikaz knjige našeg upravitelja u miru, Ante Gulina, o Hrvatskim srednjovjekovnim kaptolima (Dalmacije, Hrvatskog Primorja, Kvarnerskih otoka i Istre) iz pera Nenada Fejića u kojem je autoru uputio samo riječi hvale, kako na ovom djelu, tako i zbog dugogodišnjeg bavljenja tom problematikom.

Kao i obično, ovo godišće *Zbornika* donosi mnoštvo zanimljivih članaka u kojima je vidljiv razvoj francuske medievistike. Konstantna je i originalnost autorskih teza. Jednako tako, očitava se prilična popularnost Ivana iz Salisburyja u ovome trenutku, možda potaknuta izdajanjem petog sveska njegova djela o političkoj teoriji pod nazivom *Policraticus*. Članci o okcitanškoj poeziji pokazuju da je to nepresušno vrelo za istraživanje, koje se nadovezuje na brojna istraživanja novije arturijanske literature, čime *Zbornik* predstavlja uzorni model istraživanju kulturne povijesti u klasičnom smislu te riječi. Osim što može hrvatskoj medievistici služiti kao uzor, s ovim godištem i francuska medievistika može vidjeti dosege one hrvatske, zbog čega bi bilo potrebno više upućivati recenzije važnijih hrvatskih historiografskih djela u *Zbornik* iz Poitiersa, čemu bi se u budućnosti trebalo nadati.

Suzana Miljan